

Plaza nagusia (III)

> Jerardo Elortza eta Xabier Zelaia

Aurreko bi hilabetetan agertu ditugun bi lanetan Oñatiko plaza nagusiaren bilakaera eta garrantzia azaltzen saiatu gara. Inguru horretan eta hamarkada askotan zehar jarri diren denda, taberna, banku, estanko eta beste era bateko komertzio batzuk ere aipatu ditugu. Baina herriko erdigunean dagoen **Foruen enparantza** horrek beste hainbat bulego, elkarte eta zerbitzuri ere eskaini dio kokalekua. Horietako zenbait udaletxean bertan egon ziren.

Udaletxean kokatutako bestelako zerbitzuak

Azken urteotan kontzejuaren etxetzar horretan udal administrazioari zuzenean dagozkion bulegoak ezagutu ditugu, batik bat. Baina beste garai batzuetan **hamaika erabilera eman zaio eraikin publiko horri**. Beraz, hemen gaur egun ezohikotzat joko genituzkeenak azpimarratuko ditugu:

- **Alondegia:** edariei ezartzen zitzaizkien zergak diru-itu-ri oso garrantzitsuak izaten ziren udalarentzat. Hori bideratu eta kontrolatu ahal izateko, udaletxearen atzeko partean, Lukaseneko kantoialdera, zegoen herriko *alondigia* bere baskulatzar eta guzti.

- **Kartzela:** azkeneko pisuan, ganbaran, teilatupeko gela-txo batzuetan zeuden ziegak, nahiz eta Atzeko kale aldera ematen zuen ate baten ostean kalabozo moduko bat ere bazen. Normalean egun edo gau gutxitarako presoak egoten ziren giltzapean (lapur txikiak, mozkorrek eta antzerakoak), baina goiko ziega haietako batean hilketa lazgarria gertatu zen 1937ko ekainean, gerra zibileko desmasietan.

- **Udaltzainen etxebizitzak:** aguazilek eta euren familia-koek luzaroan izan zuten kontzejuaren etxe honetan bizilekua. Besteren artean, Lorentzo Artza, Pedro Oleaga, Antonio Agirre edota Eujenio Aranguren euren sendiek.

- **Herriko telegrafoa:** Oñatira telegrafoa 1860ko hamarkadan iritsi zen, baina, dirudienez, azken karlistaldian kendu egin zuten; horregatik, gerra amaitzean, 1877an udaletxera ekarri zuten; postetxearekin batera urte batzuk Kafe Zaharreko eraikinean igaro ondoren, 1885ean kontzeju-etxera itzuli zen; hartarako gelak 2. pisuan jarri zituzten.

- **Herriko lehen telefono-zentraltxoa:** 1909an ipini zen kontzejuaren beheko aldean. Antonio aguazilaren alabak, Eva eta Ramonita Agirre, izan ziren urte askoan zentraltxo horren telefonista arduradunak. Geroago Kale Zaharreko botika gaineko pisura aldatu zen, 1960ko hamarkadan Lizauren kalera eraman zuten arte.

Oñatiko udaletxea gotortuta azkenengo karlistaldian (1873).

- **Aurrezki Kutxa Probintziala:** Kutxa honek ere udaletxe-ko gela desberdinetan izan zuen bere egoitza XX. mendearen lehen erdialdean, 1950eko hamarkadan Zaratekora aldatu zen arte, orain *Aker* taberna dagoen lokalera.

- **Casino Oñatiense:** herriko jauntxoek elkarrekin zuten hau. Plaza aldeko etxe batean baino gehiagotan kokatu zen XIX. gizaldiaren bigarren erdian eta XX.aren hasieran. Era jarraian ez bazen ere, hainbat alditan izan zuen bere egoitza kontzeju-etxean; azkenekoz 1920ko hamarraldian.

- **Udal Liburutegia:** hasierako udaletxearen atzeko aldean jarri zen 1960ko hamarkadan, beheko kartzela eta beste zati batzuk aprobetxatuz, eta 1981era arte iraun zuen han. Bibliotekari zegozkion zerbitzuak ez ezik, beste ekarpen interesgarri batzuk ere gauzatu zituen, 1970etik aurrera, liburutegiaren gerizpean sortu zen lan-talde batek, Felix Ugarteren ekimenez: esate baterako, aldizkari bat, dokumentalak, argazki-artxiboa edota *Oñatiko Historia eta Arte Bilduma* liburukotea.

Plazaren inguruan izandako ospakizun eta gertakari batzuk

Ezinezkoa da lerro gutxitan azaltzea azken bi mendeetan Oñatiko kalearen erdialde honek ezagutu eta bizi izandakoak. Gure iritziz, garrantzitsuenak direnak laburbiltzeko ahalginak egingo ditugu:

- **Lehenengo karlistaldian** (1833-1839), artean plaza zaharra berritu aurretik, Karlos V.a errege-gurakoa behin baino gehiagotan egon zen bizitzen Lazarragatarren jauregian; etxe horretan atondutako moldiztegitik kaleratzen zen karlisten *Gaceta Oficial deiturikoa*, gerora *Boletín de Navarra y Provincias Vascongadas* izenburua hartu zuena; eta eraikin horretantxe sinatu zuten 1839ko abuztuaren hondarrean Marotok eta Esparterok gerra anker haren nolabaiteko amaiera, handik egun gutxira **Bergarako besarkada** bezala eszenifikatu zena.

- **Oñati Gipuzkoan 1845ean sartu zenean**, udaletxean zenbait bilera inportante burutu ziren; elkarrizketa eta joan-eto-

rri askoren ondoren, urte hartako urriaren 9an sinatu zen udaletxean Oñatiren gipuzkoaratzea. Eta 1847 urtean probintziako Batzar Nagusiak elkartu ziren gure herrian lehenengo aldiz.

- **Azkeneko karlistaldian ere (1870-1876)** plaza alde horrek protagonismo handia bereganatu zuen. Felipe Dugiols liberalak udaletxea gotortu egin zuen, harresiz eta babesgarriz hornituz. Bada garai hartako marrazki bitxi bat. Santa Kruz apaiz gerlariak jardun zuen Dugiolsen aurka. Liberalek herritik alde egin behar izan zuten eta orduko errege-gurako karlista ere, Karlos VII.a alegia, 1874ko abenduaren 16an heldu zen Oñatira.

Prozesioa plazan gora Eusko Ikaskuntzaren I. Biltzarrean (1918).

- Lore Jokoak izeneko **Euskal Jaiak** ospatu ziren Oñatin 1902an eta, jakina, plaza nagusian hainbat ikuskizun, jolas eta festa antolatu zituzten.

- **Gernikako arbolaren kimua** landatu zen 1917ko otsailen plazaren eta pilotalekuaren artean. Osasuntsu eta adartsu jarraitzen du gizaldia bete berri duen haritzak.

- Datorren urteko irailean, berriz, izango dira ehun urte **Eusko Ikaskuntzaren I. Biltzar garrantzitsua** Oñatin eratu zela. Bada 1918ko aste ospetsu hartan Oñatiko plazan ateratako argazki mordoxka.

- **II. Errepublikak 1931ko apirilean** aldarrikatu zenean, udaletxeko balkoitik hitz egin zieten oñatiarrei egoera berriaren alde zeudenak. Egun hartan errepublikazale sutsu batek balkoi nagusiaren erdian dagoen Oñatiko armariari koroa kendu ei zion era bortitzean. Kurioso da: Oñatin monarkiko dezente izanda, ez da harrezkero herriko armarrira koroa itzularazteko asmorik agertu; ezta Francoren garaian ere.

- Gerra ostean ere izan zen enparantzan eta inguruetan gertaera, ospakizun eta kontzentrazioerik. Erlijioak eta elizak erruz eta erraz berreskuratu zuten aurretik galdua zuten esparru apurra. **Plaza behin eta berriro bete zen 1940 eta 1965 bitartean aldarrikapen erlijiosoekin:** misioak, prozesioak, eukaristia-kongresua, Andra Mariaren urtea (*Año mariano* zeritzan orduan), San Ignazioren mendeurrena, Arantzazurako mutilen (gauetz) eta nesken (egunez) igoerak, eta abar, eta abar.

- Beste maila batean, Oñatiren izena erbestean ezagutarazi zuena **1953ko martxoko ziklokros mundu-txapelketa** izan genuen. Frankismoari oso ondo etorri zitzaion, baina egia osorik esateko, ikaragarria izan zen Oñatik orduan ere auzolanerako erakutsi zuen borondatea.

- Geroztik ere zenbat gertakari aipagarri jazo den Foruen enparantzan: kontzentrazioak, manifestazio legalak eta debekatutak, era desberdinetako jaiak, kontzertuak, *komerixak*, antzerkiak eta beste asko. Hurrengo alean zehaztuko ditugu gehiago.

TABERNA • JAİETXEA
 Bidebarrieta 6
 Tel.: 943 71 62 96
 20560 OÑATI

FAGOR
 INDUSTRIA TALDE KOOPERATIBOA

